

JAK SKUTECZNIE PRZEMAWIAĆ?

W antycznej Grecji powszechne było dyskutowanie i pozyskiwanie sojuszników. Demokracja sprzyjała debatom, wymagała też, aby przekonywać innych do swoich racji. Zwolenników nie zdobywało się siłą fizyczną czy militarną, ale siłą perswazji. Pod tym względem dzisiejszy świat niewiele różni się od antycznego. Umiejętności zjednywania sobie ludzi, jasnego formułowania myśli także współcześnie są niezbędne do tego, aby funkcjonować w społeczeństwie.

■ BUDOWA PRZEMÓWIENIA I DOBÓR ŚRODKÓW JĘZYKOWYCH

Mowa (przemówienie) to rodzaj wypowiedzi przeznaczony do publicznego wygłoszenia. Jest więc ona podporządkowana zwłaszcza celom perswazyjnym, czyli przekonaniu słuchaczy do swoich racji. Praca nad dobrym przemówieniem wymaga opanowania dwóch umiejętności. Najpierw należy przygotować spójny i oddziaływający na słuchaczy tekst, a następnie odpowiednio go wygłosić. Podczas tego drugiego etapu ważne jest, aby ubiór, zachowanie, sposób mówienia dopasować do sytuacji i tematu mowy.

Przemówienie składa się z trzech najważniejszych części.

1. **Wstęp** – po pierwsze, staramy się zyskać przychylność odbiorców, np. opowiadamy anegdotę lub zadajemy pytanie, które zaciekawi słuchaczy i pokaże im, że temat przemówienia jest dla nich ważny. Po drugie, stawiamy tezę albo wyjaśniamy temat naszego wystąpienia.
2. **Rozwinięcie** – w tej części przemówienia prezentujemy nasze argumenty, dowodzimy ich słuszności i odpieramy ewentualne kontrargumenty.
3. **Zakończenie** – na koniec zbieramy wnioski wynikające z przyjętej tezy albo wzywamy słuchaczy do konkretnej czynności związanej z tematem naszego wystąpienia (apel). Przemówienie możemy też zakończyć cytatem, zgrabną konkluzją lub anegdotą.

Środki retoryczne

O sile i skuteczności mowy decyduje **dobór środków retorycznych**. Najważniejsze z nich to:

- **apostrofy** – czyli różnego typu zwroty do słuchaczy, przyciągające uwagę, np. *Zacni Goście! Szanowni Państwo! Przyjaciele!*;
- **wykrzyknienia** – wyrażają zaangażowanie emocjonalne mówcy, np. *Nie dajcie się jednak zwieść cudzemu słowu!*;
- **powtórzenia** – stosowane świadomie, podkreślają to, co słuchacz powinien zapamiętać, np. *Dlatego właśnie **upór, upór** i jeszcze raz **upór** pomoże Wam dojść do celu!*;
- **paralelizmy** – czyli dosłowne lub częściowe powtórzenia całych zdań albo ich fragmentów, które zwracają uwagę odbiorcy, np. ***Ile**króć **myślę o godzinach spędzonych** przed ekranem telewizora lub komputera, **ile**króć **myślę o godzinach spędzonych** w internecie, tym bardziej zdaję sobie sprawę z bezpowrotnie straconego czasu!*;
- **inwersje** – czyli celowe zmiany naturalnego szyku (porządku) zdania, które przyciągają uwagę odbiorców, np. *Chcąc majestat władzy swojej w sposób widowiskowy niezwykle i respekt budzący pokazać, król na tronie nie pośpiesznie, a wolno i długo siadał, z poddanych wzroku surowego nie spuszczał!*;
- **pytania retoryczne** – mają pobudzić do refleksji, np. *Jak często zadajemy sobie pytanie o sens naszego życia?!*;
- **wyliczenia** – podkreślają wielość zagadnień lub bogactwo argumentacji, np. ***Wszystkie tego typu spory, dyskusje i niesnaski** uzmysławiają jedynie, że konflikt pokoleń jest naturalnym etapem dojrzewania.*

■ ELEMENTY PRZEMÓWIENIA ZALEŻNE OD SYTUACJI KOMUNIKACYJNEJ

Ostateczny kształt naszego przemówienia zależy od sytuacji komunikacyjnej, czyli od tego, do kogo i w jakim celu mówimy. Trochę innych argumentów i środków retorycznych użyjemy w **mowie sądowej** (oskarżycielskiej lub obrończej) niż w **mowie okolicznościowej** (np. w laudacji, mowie weselnej lub pogrzebowej) czy też w **mowie o charakterze dydaktyczno-moralizatorskim** (np. w homilii). Nie w każdym z tych przypadków będzie też potrzebna rozbudowana argumentacja, poparta wieloma przykładami. W mowie sądowej główną rolę odgrywają argumenty rzeczowe, oparte na faktach, które mają udowodnić winę oskarżonego albo zbić argumenty oskarżyciela i skłonić sędziego po podjęciu określonej decyzji. Część argumentacyjna jest więc w takim wystąpieniu bardzo rozbudowana. Natomiast w laudacji (mowie pochwalnej) mniej istotną funkcję pełnią argumenty, a chodzi o przedstawienie czyichś zasług i zalet. Może to być więc wypowiedź krótka, ze zwięzłą częścią argumentacyjną, ale za to bogata w środki retoryczne czy cytaty ze sławnych dzieł.

Wyraźny podział na trzy części oraz obecność środków retorycznych można zaobserwować w przemówieniu Aleksandra Macedońskiego do wycieńczonych długoletnią wojną żołnierzy.

■ PRZYKŁAD PRZEMÓWIENIA

Aleksander Macedoński

Mowa do zbuntowanych żołnierzy (fragmenty)

Wstęp

temat mowy

- ▶ Pragnę przemówić do was nie po to, aby powstrzymać was od powrotu do ojczyzny, bo jeśli chodzi o mnie, możecie sobie iść, gdzie chcecie, lecz po to, żebyście zrozumieli, jak istotnie do was się odnosimy i jak wy, obecnie odchodząc, żegnacie nas.

Rozwinięcie

Argument 1. mówiący, że żołnierze wiele zawdzięczają ojcu Aleksandra

- ▶ Najpierw zacznę od ojca mego Filipa [...]. Filip przejął was jako nędznych tułaczy, którzy okryci skórą pasaliście przeważnie małe stada owiec w górach i w ich obronie niezbyt szczęśliwie walczyliście z Iliryjczykami i Triballami oraz z pogranicznymi Trakami. On zamienił wam skóry na płaszcze wojskowe i sprowadził was z gór na równiny, tworząc z was oddziały zbrojne, zdolne do walki z sąsiednimi barbarzyńcami [...]. On uczynił was mieszkańcami miast i obdarzył prawami i dobrymi obyczajami. [...] Takie są zasługi mego ojca w stosunku do was; same w sobie są wielkie, lecz małe w porównaniu z naszymi.

Argument 2. ukazujący zasługi Aleksandra dla żołnierzy

- ▶ Przejąłem od ojca niewiele złotych i srebrnych naczyń, niecałe 60 talentów w skarbcu, długów zaś zaciągniętych przez Filipa w wysokości około 500 talentów [...] i wyruszyłem z kraju, który was zaledwie mógł wyżywić, otwierając wam od razu drogę na Hellespont, chociaż nad wejściem do niego panowali wówczas Persowie. [...] Wszystkie dobra Egiptu i Cyreny, które zdobyłem bez walki, przeszły do rąk waszych, a Celesyria, Palestyna i Mezopotamia weszły w wasze posiadanie, Babilon, Baktra i Suza do was należą, bogactwa Lidyjczyków i skarby Persów, i dobra Indów, i morze za nimi się rozlewające jest wasze. Wy jesteście satrapami, wodzami i dowódcami. Co do mnie – to cóż ja mam z tych wszystkich trudów oprócz tej purpury i diademu. Niczego bowiem nie zdobyłem dla siebie i nikt nie może wskazać moich skarbów oprócz tych, które są waszą zdobyczą lub strzeżone są dla was. I nie mam żadnego powodu osobistego, dlaczego bym musiał je przechowywać. Jadam to samo, co jadacie wy, i sypiam tak samo, jak wy sypiacie [...]. [...]

Ukazanie skromności mówcy i podkreślenie tego, że dzieli zdobycze wojenne i trudy wojskowego życia ze zwykłymi żołnierzami

Któż z was uważa, że znosił więcej dla mnie niż ja dla niego? Więc dobrze – kto z was ma rany, niech obnaży je i pokaże, a ja ze swej strony pokażę swoje rany. Żadna część mojego ciała nie jest z przodu pozbawiona rany i nie ma też takiej broni ręcznej albo miotanej, która by nie zostawiła śladu na moim ciele. Otrzymałem cios szablą, zraniono mnie strzałą, rażono pociskiem. Uderzany niejednokrotnie kamieniem lub drzewem w walce o was, o waszą sławę i o wasze bogactwo prowadzę was zwycięsko przez łądy i morza, przez wszystkie rzeki, góry i wszelkie doliny. [...]

Jeśli ktoś zmarł, pełen chwały był jego koniec, wspaniały pogrzeb: spiżowe posągi wielu z nich stoją w domach, rodzice ich otoczeni szacunkiem, zwolnieni są od wszelkich ciężarów i podatków. Pod moim dowództwem nikt z was nie znalazł śmierci w ucieczce. Teraz chciałem odesłać do domu niezdolnych do walki, abyście budzili tam zazdrość. Lecz jeśli chcecie wszyscy odejść, idźcie wszyscy, a wróciwszy do domu, powiedzcie, żeście opuścili waszego króla Aleksandra, gdy doszliście do Suzy i oddaliście pod opiekę pokonanych barbarzyńców zwycięzcę Persów i Medów, Baktrów i Saków, pogromcę Uksjów, Arachotów i Drangów, zdobywcę Partii, Chorasmii, Hyrkanii aż po Morze Kaspijskie, który przeszedł Kaukaz aż do Bramy Kaspijskiej i przeszedł przez rzekę Oksos i Tanais, a także przez Indus, [...] którego flota przepłynęła od ziemi indyjskiej aż do Morza Perskiego.

Gdy to obwieścicie, zdobędziecie może sławę u ludzi i niewątpliwie błogosławieństwo u bogów. Idźcie!

Przełożyła Helena Gesztoft-Gasztold

- ◀ Argument 3. podkreślający wyjątkowe, w porównaniu z innymi, poświęcenie mówcy
- ◀ Argument 4. odwołujący się do lojalności – jednej z najważniejszych wartości wśród żołnierzy
- ◀ Prezentacja własnych osiągnięć
- ◀ **Zakończenie**
ironiczne podsumowanie

■ Sztuka dobrego mówienia w dziewięciu krokach

Krok 1. Zanim zaczniesz przygotowywać przemówienie, odpowiedz na **cztery pytania**:

- po co mówisz?
- do kogo się zwracasz?
- z jakiej okazji?
- gdzie mówisz?

Dzięki temu doprecyzujesz cel wystąpienia i zadbasz o odpowiednią formę.

Krok 2. Zgromadź materiały do przemówienia: sięgnij do źródeł, poszukaj publikacji autorytetów w danej dziedzinie.

Krok 3. Przygotuj plan wypowiedzi, zbierz argumenty i je uporządkuj. Możesz też przewidzieć kontrargumenty słuchaczy i odnieść się do nich w swoim wystąpieniu.

Krok 4. Pamiętaj o **poprawności językowej, jasności wyводу i zwrotach grzecznościowych.**

Krok 5. Naucz się swojej mowy na pamięć lub sporządź plan wypowiedzi, którego będziesz się trzymać w trakcie wystąpienia.

Krok 6. Zwróć uwagę na **dykcję**, prawidłową **postawę ciała** i odpowiednią **gestykulację**. Twoje gesty nie powinny być sztuczne ani zbyt gwałtowne, mają jedynie podkreślać sens tego, co mówisz.

Krok 7. Unikaj pośpiechu, ale dbaj o dynamikę wypowiedzi. Nie bój się sięgnąć po notatki – czasem sama świadomość, że są pod ręką, pomaga opanować stres związany z publicznym wystąpieniem.

Krok 8. Spróbuj **zdobyć życzliwość** słuchaczy, zachowuj kontakt wzrokowy z audytorium, a jeśli Cię to peszy, patrz w punkt nieco ponad głowami publiczności.

Krok 9. Okaż szacunek osobom słuchającym poprzez odpowiednią postawę i stosowny strój.

PO PRZECZYTANIU

1. Zinterpretuj poniższe sentencje odnoszące się do sztuki dobrego mówienia i roli mówcy: *Człowiek poetą się rodzi, mówcą się staje; Słowo uczy, słowo niszczy.*
2. Ustalcie w grupach, jakimi umiejętnościami powinien się odznaczać dobry mówca, a jakie cechy zdyskwalifikują go – Waszym zdaniem – w opinii słuchaczy. Odnieście się zarówno do własnych doświadczeń, jak i do podanych słów starożytnego mówcy, Cycerona.

Mówca powinien mieć rozwiązany język, głos dobrze brzmiący, mocne piersi, piękny skład twarzy i całego ciała, bujną i lotną imaginację, rozum bystry ku wynalezieniu, wysłowienie łatwe ku urozmaiceniu i przyozdobieniu, pamięć mocno i długo zatrzymującą.

3. Jakimi apostrofami można by rozpocząć następujące wystąpienia: mowę weselną, przedstawienie kandydata do szkolnego samorządu, podziękowanie dla odchodzącego na emeryturę dyrektora szkoły, mowę gratulacyjną dla zwycięzcy konkursu literackiego? Przygotujcie te wstępne fragmenty przemówień i omówcie je w klasie.
4. Wyobraź sobie, że przygotowujesz się do wystąpienia pt. „Dlaczego znajomość języków obcych jest potrzebna?”. Sformułuj tezę swojej mowy i przygotuj odpowiednie argumenty broniące jej słuszności. Szczególną uwagę poświęć zakończeniu, które powinno zawierać apel oraz puentę.
5. Delegacja uczniów udaje się do dyrektora szkoły z prośbą, aby reaktywował nieistniejące koło teatralne. Sformułuj w imieniu młodzieży trzy argumenty: rzeczowy, logiczny i emocjonalny.
6. Określ, na czym polega pozamerytoryczny sposób argumentowania w każdej z podanych wypowiedzi.

- *Pani beczelnie kłamie! Podam panią do sądu!*
- *Jeśli tylko wygram najbliższe wybory, obiecuję, że podniosę płacę minimalną!*
- *Innemu klientowi nie proponowałbym takiej usługi, ale pan jest inteligentny, obyty w świecie i tak obeznany z najnowszą technologią, że z pewnością doceni pan korzyści wynikające z tej usługi.*
- *Błagam, proszę mi darować, wstałam późno i zapomniałam portfela z kartą miejską. Niech mnie pan zrozumie, każdemu może się zdarzyć jazda na gapę.*

7. Przeanalizuj przemówienie Jerzego VI ukazane w finałowej scenie filmu *Jak zostać królem* w reżyserii Toma Hoopera [hupera]. Oceń formę tego wystąpienia i wykorzystane środki retoryczne oraz przeanalizuj czynniki, które miały wpływ na skuteczność wypowiedzi. ☆

8. Poszukaj w dostępnych źródłach (np. w literaturze, filmie lub internecie) przykładu mowy weselnej. Krótko scharakteryzuj sytuację komunikacyjną tego wystąpienia, a następnie omów te elementy, które są od niej zależne.

9. Obejrzyj w internecie wybrane przemówienie z cyklu TED Talks [toks] i przeanalizuj mowę ciała występującej osoby. Następnie sporządź w punktach w zeszycie spis zasad, które pomagają dostosować gesty do treści przemówienia.

10. Przygotuj przemówienie, w którym opowiesz o swojej pasji i zachęcisz do niej rówieśników. Pamiętaj o zasadach konstruowania tego typu wypowiedzi, wykorzystaj zdobytą wiedzę.